

De toekomst van het sociaal overleg

C. Devos, M. Mus en P. Humblet, *De toekomst van het sociaal overleg*, Gent: Academia Press, 2011.

Michel Capron

Dit boek bevat een aantal bijdragen die zijn voortgekomen uit een studiedag die aan de Universiteit Gent op 17 december 2009 rond het thema van de toekomst van het sociaal overleg plaatsvond. In hun inleiding stellen de drie redacteurs de driedelige structuur van het boek voor. Eerst en vooral geven ze een historische beschrijving, daarna een analyse van meerdere actuele problemen en, tot besluit, krijgen we korte tussenkomsten van de belangrijkste actoren van het interprofessionele overleg op federaal en regionaal Vlaams niveau. Ze drukken hierbij hun verwachtingen met betrekking tot de toekomst van het sociaal overleg uit.

Ik zal eerst een korte synthese van de diverse artikelen geven om er de belangrijkste ideeën van aan te duiden, maar zonder te vergeten dat deze teksten nog dateren van vóór het mislukken van de discussies met betrekking tot het laatste interprofessioneel akkoord (IPA) tussen november 2010 en januari 2011. Bij wijze van conclusie zullen we enkele opmerkingen over dit boek formuleren.

Historiek, de instellingen en het functioneren van het overleg

Dirk Luyten overloopt de verschillende etappes van de evolutie van het klassieke sociaal overleg op federaal niveau tot in 1975 alvorens te eindigen met de verschillende tegengekomen moeilijkheden en veranderingen. Terwijl bij het begin dit overleg vooral tot doel had om het stellen

van vakbondseisen mogelijk te maken en om de sociale vrede te verzekeren, constateert men dat vanaf 2004 de werkgeversorganisaties vooral hun eigen eisen naar voren schuiven. Daarbij is het paradigma veranderd, want de concurrentie vervangt nu de productiviteit en de verdeling van de opbrengsten tussen arbeid en kapitaal, waardoor aan de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) een groter wordende rol toevalt en het gewicht van het federale interprofessioneel overleg wordt versterkt ten aanzien het sectorieel overleg dat nu aan beperkingen wordt onderworpen. Wat het regionaal sociaal overleg betreft, hier legt Ophelia Ongena eerst de evolutie van het regionaal overleg in het land uit, alvorens zich daarna op Vlaanderen te richten, waarvan ze de verschillende instellingen en hun rol ten aanzien van de Vlaamse regering schetst. Uiteindelijk, zo besluit ze, bevindt men zich vandaag ten aanzien van twee types van overleg: het ene is een tripartiete overleg binnen de VESOC, waarbij met de Vlaamse overheid akkoorden worden afgesloten; het andere overleg gebeurt binnen de SERV die adviezen aan de Vlaamse regering verstrekt (o.a. voor de begroting) en waar men via het overleg *stricto sensu* kiest “voor een algemene consensus als resultaatverbintenis en niet noodzakelijk voor een formele vorm van ‘sociaal akkoord’ in de vorm van eigen Vlaamse CAO’s.”¹

G. Cox, P. Humblet en M. Rigaux leggen uit hoe de overlegorganen functioneren. Waarbij zij zich tot het sociaal niveau beperken, d.w.z. tot de Nationale Arbeidsraad (NAR), de paritaire comités en subcomités en, op bedrijfsniveau, de ondernemingsraad (OR) en de vakbondsafvaardiging (VA).² Voor elk orgaan geven ze de samenstelling ervan, de bevoegdheden en het functioneren. Ze leggen ook het accent op enkele knelpunten. De CRB lijkt naar een parawetgevend statuut te evolueren door op bepaalde punten in de plaats te treden van

de parlementaire discussies. De kwestie van de verbreding van de werkgeversvertegenwoordiging buiten het VBO om, stelt zich ten andere ook. Een ander probleem is de bepaling van de paritaire (sub-)commissie waaronder de werknemers van bepaalde bedrijven vallen, met name dan die van de onderaannemers, want, al naargelang de (sub-)commissie waaronder men valt, kan dit tot een verschil in beloning voor hetzelfde werk leiden. Ten andere, de auteurs vragen zich met name af of men op het vlak van de sociale verkiezingen niet tot vereenvoudiging van de verdeling van het aantal zetels – zoals in de openbare sector – kan komen door middel van het toekennen a rato van het aantal leden van elke vakbond.

Manu Mus stelt zich vragen rond de verschillen in de praktijk van het sociaal overleg. Er is vooreerst de dialectiek van de centralisatie (via de IPA's) – decentralisatie (de sectoriële collectieve arbeidsovereenkomsten of die per onderneming). Voorheen vormden de sectoriële onderhandelingen de ruggengraat van het sociaal overleg, maar de wet van 1996, die

de interprofessionele onderhandelingen over de – zelfs indicatieve – loonnorm op de voorgrond plaatste, heeft meer invloed aan de interprofessionele akkoorden toegekend. Blijft echter dat de discussies inzake de arbeidsvoorwaarden onder de bevoegdheid van de sectoren vallen en al naargelang hun respectieve gewicht sterk verschillen. Dat zal zijn weerslag op de sector en de ondernemingen hebben, want die kunnen ertoe worden gebracht om liever collectieve arbeidsovereenkomsten (CAO's) in functie van de heterogeniteit van het sectoriële niveau af te sluiten. Dat betekent dat in de praktijk het formele model op drie niveaus (interprofessioneel, sectorieel, onderneming) niet meer homogeen is. Het kent een toenemende ingewikkeldheid die verbonden is met zowel het object van het overleg, als met de cultuur van besluitvorming en de op de verschillende niveaus afgesloten akkoorden, hierbij rekening houdend met de krachtsverhoudingen tussen de sociale gesprekspartners die er elkaar ontmoeten.

Specifieke thema's

Patrick Humblet en André Leurs onderzoeken met behulp van vele voorbeelden de juridicisering van de sociale conflicten. De praktijk van de werkgevers om via een kortgeding op de rechtbanken van eerste aanleg beroep te doen om een staking te breken, bestaat al jaren. Dit vormt een ongerechtvaardigde inmenging van de rechterlijke macht in een sociaal conflict waarbij enkel de werkgever wordt gehoord; heel vaak wordt het vonnis vergezeld van dwangmaatregelen ten aanzien van de stakingsposten. Deze manier van handelen wordt door de vakbonden betwist, zelfs indien ze, zoals bepaalde vakcentrales, zich soms op hun beurt tot de rechter wenden. Volgens de auteurs zou het beter zijn om de bemiddeling en de onderhandelingen te bevorrechten in plaats van beroep te doen op de rechterlijke macht. Dat was wel degelijk de geest van het "Gentlemen's Agreement" van 2002 dat de laatste tijd in een zeker aantal conflicten door de ondernemers minder en minder wordt gerespecteerd. De conclusie van de auteurs luidt: "De sociale dialoog is te belangrijk om die door juristen te laten verzieken."³

Een ander thema dat wordt aangesneden is de Europese sociale dialoog. Stefan Clauwaert begint met er aan te herinneren welke

de oorsprong ervan is, welke de actoren en de verschillende niveaus zijn, evenals de belangrijkste tot op heden bereikte resultaten. Hij onderstreept eveneens de invloed ervan op het sociaal overleg in ons land. In een tweede deel noemt de auteur diverse uitdagingen die in de toekomst tot een "kruisbestuiving" tussen het Europese en het Belgische model zouden kunnen leiden: maatregelen met betrekking tot de klimaatverandering (in verband met de energie- en industriepolitiek) en de invloed ervan op de werkgelegenheid, waarover de sociale gesprekspartners met elkaar in overleg zouden moeten treden; de opwaardering van de sectoriële comités voor de sociale dialoog ten einde ze op het niveau van werkelijke onderhandelingen te tillen; een duidelijke transponering van de teksten van de Europese directieven inzake het sociaal overleg in de nationale wetgeving; de creatie van een secretariaat van de Europese sociale dialoog, wat dan op termijn in een Europees orgaan van interprofessioneel overleg naar het model van de NAR kan worden vertaald.

Chris Serroyen van zijn kant behandelt de problemen die door de individualisering en de flexibilisering aan het sociaal overleg worden gesteld. Men kent de druk en de kritieken van de Europese Commissie ten aanzien van ons model van sociaal overleg: het zou té gecentraliseerd zijn, té federaal en té interprofessioneel, té beperkt tot de loonnorm, té toegespitst op de indexering van de lonen, té rigide omdat ze geen rekening houden met de verschillen in productiviteit tussen de sectoren en de arbeiders, noch met de individuele prestaties, té gericht op de *flexsecurity*. De auteur ontwikkelt een kritische analyse van de verschillende thema's, met name van de patronale tendens zich op het Duitse model te richten waarvan hij de sociale schadelijkheid onderstreept, zonder daarbij de verleiding van de regionalisering van het sociaal overleg te vergeten. De Europese Unie, het Duitse model en de regionalisering hebben de neiging ons sociaal overlegmodel te desintegreren. Hierop antwoordt de auteur bij wijze van conclusie: "Er is echter één zekerheid, en die is dat de ontworpening van het centrale, solidaire overleg ons niet vooruithelpt, noch vanuit efficiëntie-, noch vanuit rechtvaardigheidsoverwegingen".⁴

De regionalisering van het sociaal overleg is het thema dat door Jan Vanthournout wordt aangesneden. De kwestie wordt inderdaad gesteld in welke mate de akkoorden die door de sociale gesprekspartners binnen de SERV worden afgesloten en die betrekking hebben op regionale en gemeenschapsmateries de werkelijke CAO's vormen. Uit een onderzoek van een zeker aantal juridische beslissingen blijkt dat deze akkoorden niet de waarde van een CAO hebben. Blijft evenwel het feit dat de decreten van de regionale autoriteiten of de gemeenschapsordonnanties het als bron van recht halen op de CAO's, hetgeen aan hen ten aanzien van de CAO's de kracht van dwingend recht verleent. De akkoorden binnen de SERV afgesloten verbinden echter noch de federale regering, noch het Parlement en ze kunnen derhalve daarom volgens het Grondwettelijk Hof door de federale instanties worden geannuleerd.

De toekomst van het sociaal overleg volgens de sociale gesprekspartners

Het laatste gedeelte van het boekwerk geeft het woord aan de sociale gesprekspartners. R. De Leeuw (ABVV), die pleit voor het behoud van het federaal sociaal overleg, meent dat dit model, dat verre van verouderd is, zich meer op de strategische ontwikkeling van een nieuw groeimodel via een economie gebaseerd op innovatie, energiebesparing, vorming en het scheppen van werkgelegenheid moet richten. L. Cortebecq (ACV) van zijn kant kiest eveneens voor het behoud van de mechanismen van de federale solidariteit. Hij bepleit vervolgens een versterkte syndicale coördinatie van het sociaal overleg op Europees niveau en legt de nadruk op de noodzaak van onderhandelingen te voeren voor het afsluiten van CAO's op het niveau van de Europese Unie. Hij komt voorts met het voorstel om de economische democratie uit te breiden tot de KMO's, evenals om de statuten van arbeiders en bedienden te harmoniseren. Voor het ACLVB legt J. Vercamst de nadruk op de leefbaarheidsvoorwaarden van het sociaal overleg door het sluiten van akkoorden over een nieuwe benadering van de solidariteit, met name via de strijd tegen elke vorm van discriminatie, het onder eigen verantwoordelijkheid nemen van de structurele veranderingen van de economie en een toenemende participatie

van de werknemersafgevaardigden aan de sociaal-economische beslissingen.

Het patronale geluid klinkt uiteraard erg anders. K. Van Eetvelt van UNIZO stelt twee vragen over het overleven van het sociaal overleg. Aan de ene kant is er de hergroepering van het middenveld dat wel de bijzonderheden van de samenstellende delen respecteert, maar het aantal adviesorganen beperkt die het werk van de werkgeversinstanties bemoeilijkt. Van de andere kant moet men zich heroriënteren op de grondslagen van het huidige systeem: verdediging van de rechten van de mensen die werken en die bijdragen aan de groeikansen van de ondernemingen. Van zijn kant ontwaart P. Timmermans (VBO) verschillende structurele veranderingen die het sociaal overleg aantasten: vooreerst de evolutie van een piramidaal model naar een concentrisch model waarbinnen het sectoriële overleg en de onderneming zijn cruciale rol behoudt, waarbij de regio's en Europa steeds meer ingrijpen. Vervolgens is er het voorop stellen van de patronale eisen en de uitbreiding van het overleg op het sociaaleconomische niveau (concurrentiepositie van de ondernemingen, scheppen van werkgelegenheid, diensteneconomie, flexibiliteit, veroudering van de bevolking). Andere ontwikkelingen worden voorzien: telewerk, de loopbaan, de verhoging van de nettolonen, loon naar werken, arbeidsveiligheid, mobiliteit. De werkgevers komen daarbij terug met hun gebruikelijke eisen door het in vraag stellen van de indexering van de lonen en van de kredieturen, ze verdedigen de notionele interest en het verlagen van de sociale en fiscale lasten voor de ondernemingen. Ten slotte verdedigt J. Libeer de verwachtingen van VOKA: verhoging van de tewerkstellingsgraad, minder stakingen, daling van de loonhandicap, een eenheidsstatuut voor alle loontrekkers, een verdere regionalisering van de arbeidsmarkt en, in deze context, het vastleggen van een loopbaan vanuit de *employability* van de werknemers, dus niet meer vanuit de baan zekerheid.

Aan P. Windey, voorzitter van de NAR, werd het trekken van een conclusie overgelaten. Hij onderkent in de bijdragen van de sociale gesprekspartners de noodzaak van een vernieuwd sociaal en economisch groeimodel, zelfs al wil iedereen zijn eigen accenten leggen. Dat zal echter niet

zonder moeilijkheden gaan, daar verschillende dossiers, met name dat van de harmonisering van het arbeiders- en bedienendstatuut, zeer gecompliceerd zijn, en dat ligt politiek erg gevoelig. Ten andere, de verhoopde bemiddelingsrol van de federale regering wordt zwakker en de loonmarges smaller, zonder een bepaalde erosie van de sociale compromisbereidheid hierbij te willen vergeten. Hij constateert echter ook dat de syndicalisatiegraad hoog blijft en dat de ondernemersorganisaties de grote meerderheid van de ondernemingen blijven vertegenwoordigen: hij ziet daar een bewijs in van het vertrouwen van de leden in hun respectieve organisaties. Hij besluit daarom dat de sociale gesprekspartners ervan overtuigd zijn dat ze met het behoud van het sociaal overleg alleen maar iets te winnen hebben. "Zonder die overtuiging zou de toekomst van het sociaal overleg er wellicht heel anders uitzien."⁵

Enkele opmerkingen

Deze studiedag, waarvan dit boek de neerslag vormt, werd in 2009 gehouden, d.w.z. ruim vóórdat bij de discussies over het IPA van 2011-2012 de degenen werden gekruist. Dit doet echter niets af aan de pertinentie van de twee eerste delen in het boek, die nogal logisch de verschillende ingrediënten van het sociaal overleg vanuit het standpunt van Vlaanderen bestrijken, maar zonder daarbij de pertinentie op federaal en Europees niveau te veronachtzamen. De voorgestelde toekomstperspectieven staan ons voorts ongetwijfeld toe om het debat, ondanks de onzekere conjunctuur, te openen. Echter, de lezer die over bredere en ongetwijfeld meer complete informatie wil beschikken, zou er zeker goed aan doen om een recent werk op te slaan dat, hoewel het van Franstalige oorsprong is, ook bijdragen van verschillende Vlaamse auteurs telt.⁶

Wat me hier opvalt, ten minste op het niveau van het interprofessioneel overleg, is dat de auteurs van het hier besproken werk vooral de nadruk leggen op de voortdurend aangescherpte eisen van de werkgevers, evenals op de invloed van de wet van 1996 die het accent naar de concurrentiekracht heeft verlegd, waardoor na het verschijnen van het rapport van de CRB de loonsverhogingen strikter worden beperkt; daarentegen wordt relatief weinig aandacht aan het toenemende belang van de inmenging van

de federale regering besteed.⁷ Dat doet zich hier dan op twee niveaus gelden, nl. door middel van financiële interventies (vermindering van de sociale bijdragen en van de belastingen) ten gunste van de ondernemingen en door middel van een soort ondercuratele stelling van de onderhandelingen over het IPA. Bij gebrek aan akkoord tussen de onderhandelaars besluit dan de federale regering zelf over de toe te passen maatregelen, zoals blijkt na het mislukken van het laatste IPA.⁸ Deze mislukking, die het sociaal overleg niet fundamenteel in vraag stelt, heeft nochtans de begrenzing en de extreme moeilijkheidsgraad ervan laten zien vanaf het moment waarop in het kader van een breekbare sociaal-economische conjunctuur de posities van de sociale gesprekspartners aan een zekere verkramping onderhevig worden.

De overwegingen die door de sociale gesprekspartners in het laatste deel van het boek worden aangesneden, lijken sterk op verlangens die echter door de harde sociaal-economische realiteit werden ontkend toen men aan de discussies voor het IPA van 2011-2012 moest beginnen. P. Windey heeft deze evolutie met de diepgaande meningsverschillen die eruit zijn voortgevloeid, goed aangevoeld. Hij werd ten andere gevraagd om zich verder in de netelige problematiek van de harmonisering van de statuten te verdiepen, maar zonder tot een eindresultaat te komen waarover de twee partijen het met elkaar eens konden worden.

Uiteindelijk gaat het hier om een instructief boekwerk dat men in het licht van de voorbije sociaal-politieke en economische gebeurtenissen moet lezen, omdat dit ons ongetwijfeld zal toestaan om de karakteristieken van de te verwachten reacties rond het recente begrotingsakkoord (met name de manifestatie van 2 december) met hun impact op de toekomst van het sociaal overleg beter in te kunnen schatten. Andere acties zullen ongetwijfeld nog volgen, waaruit dan blijkt hoe de vakbonden zullen reageren op het door E. Di Rupo bereikte regeerakkoord met de erin vervatte antisociale maatregelen.

(29 november 2011)

(Vertaling: André Mommen)

Noten:

¹ Blz. 24.

² Hoewel wordt erkend dat de OR een overlegorgaan is en dat de VA eerder voor het stellen van eisen is bedoeld, pleiten de auteurs zoniet voor een fusie, dan toch ten minste voor een wederzijdse toenadering tussen beide organen wegens het cumuleren van vakbondsmandaten (OR en VA) en de mogelijkheid om dezelfde problemen binnen eenzelfde instantie te behandelen.

³ Blz. 71.

⁴ Blz. 108.

⁵ Blz. 164.

⁶ E. Arcq, M. Capron, E. Léonard en P. Reman, *Dynamiques de la concertation sociale*, Brussel : CRISP, 2010.

⁷ Al sinds een tiental jaren wordt dat ingrijpen trouwens van de zijde van de sociale gesprekspartners verwacht alsof ze zonder financiële tussenkomst van de overheid er niet meer in zouden slagen om interprofessionele akkoorden af te sluiten, hetgeen beslist opmerkelijk is.

⁸ Zie met name M. Capron, “L’échec de la négociation interprofessionnelle pour 2011-2012”, in *Courrier Hebdomadaire*, CRISP, nr. 2101-2102, 2011.